

VIKERKAAR

EESTI NOORSOO RAAMAT-AJAKIRI

Nr. 29

VIII AASTARÄIK

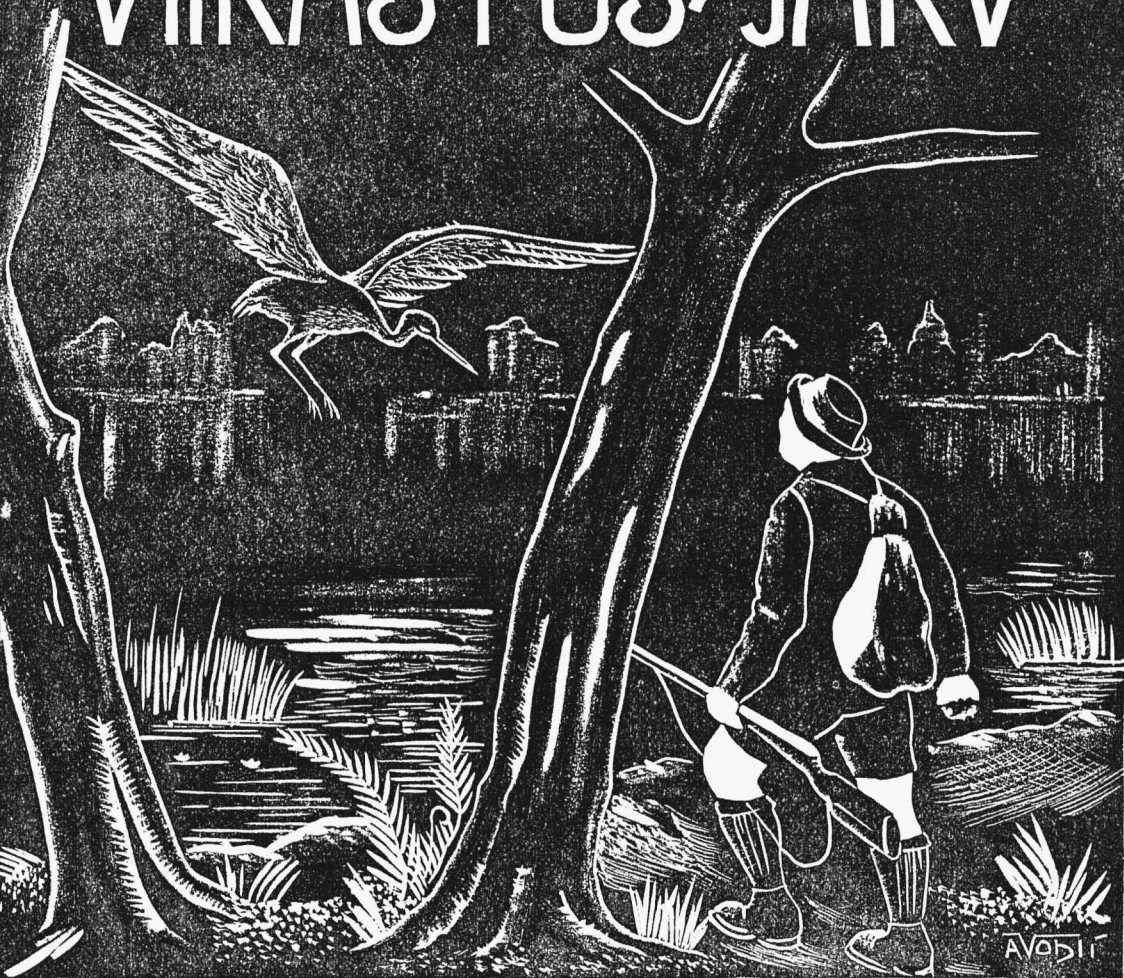
Toimetaja M. NURMIK.

Nr. 29

Sf. 13596

VITALI BIANKI

VIRASTUS-JÄRV

Vitali Bianki.

Viirastus-järv.

A. Voh1i lincollöiked.

Noorel õpetlasel Tedrel oli vaja midagi avastada. Oli tingimata vaja! Sest mis õpetlane ta siis muidu on, kui tal pole midagi uut avastatud. Ega saa ju ometi kogu oma eluaeg seda, mis leidub raamatuis, ümber jutustada.

Ja suvel Teder, ühes kahe toveriga*), reisis Karjalasse: hakkavad linnud mööda lendama, vast läheb korda tähele panna midagi hoopis uut ja tundmatut. Kas või mõnd päris tühist asjakest, mida aga enne ei teata.

Tehtud! Võib esineda teatisega, võib lehtedes avaldada sest kirjutise või märkuse, aga kui hästi läheb, kas või terve teadusliku töö!

Abilised korjasid taimi, aga Teder hulkus mööda Karjala soid, metsi ja rabu, jahipüss visatud üle öla.

Päevade viisi ta hiilis ja varitses ning laskis linde. Õhtuti ta nülgis neilt nahku ja kirjutas oma päevaseid tähelepanekuid. Ei tal olnud aega süüa ega magada, leotas end vihma käes külmetas kõleda tuulega, kaks korda pidi isegi järve uppuma ja tormas palju kordi ootamata ohtudesse.

Metsas.

Kord, olles päeva läbi olnud väsitaval haruldaste lindude otsingul, ta pöördus külla tagasi. Oli ammu juba kaotanud jalgraja ja murdis nüüd otse läbi padriku. Sääli, tihniku taga pidi olema ta arvamise järgi põld ja põllu taga küla.

Metsas levis juba sinakas hämarus: algas valge Karjala öö. Teder oli väga väsinud. Õlal ta kandis korviga ainult kümnekonda lindu, aga see koorem litsus õlgu, nagu oleks puudadega tegemist.

Jõud hakkas Tedrel lõppema. „Noh“, mõtleb, „jõuan koju, viskan kohe magama. Seltsilised on juba kodu ja soojendavad teed.“ Meeleldi oleks Teder joonud praegu tülist teed, sest tundis mööda selga jooksvat külmavärinaid.

*) Tover — kaaslane, seltsimees.

Noh, näe, tihnikul ongi lõpp, kuid mis see siis on? . . . põldu pole kusagil, selle asemel nõlvak, nõlvakul valge kivi, täpsalt nagu hobuse-pää.

Mis see siis on? Kunagi pole siin olnud — olen ära eksinud.

„Mis suunas nüüd minna? mõtles Teder nagu juhmunult, „kas ehk tähtede järele?“ Vaatas taevasse. Piimvalges taevas mitte üht tähte . . . Vaja oodata agu.

„Oh sa tulimane!“ ütles Teder, ronis nõlvakule, asetaski end kivi alla istuma, viskas korvi õlalt ja otsustas: „Oled eksinud, ega aita muud, kui istu hommikuni.“

Magamise pääle polnud mõteldagi: pilv sääski surus pää kohal, kuid tal polnud tikkegi kaasas, et süüdata lõket.

Alt tihnikust roomasid pikkamisi esile varjud. Sinaka uduloorina mähkis ümbrust öine jahedus ja ronis üles mööda nõlvaku külgi.

„Saan veel palaviku!“ mõtles Teder närviliselt, tõrjudes sääski eemale.

Nii ta istus umbes pool tundi, vaatas, kuidas udumüür kasvas ja kuulatas harvikuid öö-hääli. Ta harjunud kõrv püüdis kinni vaikse, nagu läbi une kostva risulinnu laulu ning kauge korbitsate kiire toristamise, kes metsa latvade kohal lenneldes surusid.

Korraga uilahtas keegi metsa sügavusest hirmsa häälega. Mõnel teisel oleksid juuksed pääs püsti tõusnud ja veri soontes hirmust tardunud, kuid Teder ei kõssanudki. Iga hääli oli talle metsas tuttav. Ta teadis, et see on kassikull — jänesehuuk, kes nõnda huikab.

Uni hakkas Tedrele silmi tükkima, ta tõrjus sääski ikka loiumalt. Tühi nendega — las söövad. Silmad hakkasid kinni vajuma.

Udu.

Kui ta ärkas, oli metsas juba täielik vaikus. Isegi sääsed olid kuhugi kadunud.

„Vist on juba kesköö,“ mõtles Teder. Ta vaatas metsa poole — kuid ei tunnud seda ära. Ähmase, tiheda ja paksu müürina laius all udu. Mustade ristidena tõuklesid sest müü-

rist esile kuuskede ladvad. Taevas nende kohal — külm ja helendav, — näis olevat kui vilgukivist valatud. Täieline vaikus valitses kõiksust . . .

„Aga külas laulavad praegu kused!“ mõtles Teder kadedusega. Oli nii vaikne, et Tedrel hakkas veidi jube. „Ega's ometi kõik, mis elab, pole välja surnud?“ mõtles Teder ja hakkas vaikuses kuulatama, ja säääl, säääl ta kuuliski, suuri vaevu tasakesi kostvat laksumist. Justkui vuliseb vesi pool-sosinal. „Oja vist,“ mõtles Teder. „Aga kuhu on siis jäänud kõik elavad olevused?“

Kuid samal ajal kostis metsast tasane luu lõgin.

Oleks tihnikust möirahtanud karu, Teder poleks nii heitunud. Aga sellist häält polnud Teder kunagi kuulnud. Püssi haaranud, ta kargas jalule ja valmistus laskma.

Lõgin kestis vahepääl edasi. See läks ikka valjemaks justkui keegi tõmbaks jooksul vitsaga mööda varbade.

Ragin hakkas vaikima, muutus veel vaevalt kuuldavaks; nüüd nagu oleks rohutirts kaugel rohus siristanud. Siis hakkas aga tundmatu hääl uuesti kõvenema, täristas puust käristina, lajatas, ümbrusse levides õudse luulõginana ja — katkes;

Jälle saabus vaikus. Hirm valdas Tedre. Kes see niisugune käib ümber ja lõgistab? Ja Teder hakkas end rahustama: ah, tühja ka, lihtsalt puu kriuksub, või midagi muud selle-sarnast . . . Kuid end rahustada ei läinud tal korda.

Ta arvatavasti teadis, et sellist häält tegi elav olevus, ja et see olevus liigub. Ja hirm oli.

Aga äkki see tundmatu olevus ilmub ootamatult pimedast metsa sügavusest?

Säääl kostis ta kõrvu kauge kurgede kisa.

„Tähendab, hommik on lähedal,“ rõõmustas Teder.

Taevas juba hahetas. Teder elustus. Ütles julgesti, kuuldavalt:

„Mis siis, vaja minna ja asi selgitada, see ongi mis tähtis!“

Haaras korvi õlale ja sammus otsustavate sammudega nõlvakult alla — ja kohe mässus udu külm aur ta ümber, pääst jaluni, ja tegi riided niiskeks. Niiskus tungis üdini ja Teder tundis, kuidas tal ihu uuesti hakkas lõdisema.

„Rumalus, et kobisin siia,“ arutas Teder, „oleks pidanud ootama, kuni päike välja tuleb.“

Kuid säääl kostis uuesti saladuslik hääl.

„Vaat, kus saatan!“ vandus Teder, „justkui luukere mängiks oma luudel.“

Ja tundes, et hirm tast uuesti lahkub, Teder sammus kangekaelselt edasi.

Ta läks umbes poolsada sammu, ja määratu suured tumedad puumürakad hakkasid harvenema. Teder mõistis, et ta on metsast välja jõudnud ja jäi seisma. Eespool ta kuulis selgesti rahulikku vee laksumist.

Ta seisis minuti aega, et saada toime oma hammastega, mis suus lõgisesid. Teda pures ja raputas palavik.

Siis lõi talle näkku varane hommikune tuul. Udu eespool hakkas hääletult liikuma, veeretades valgeid udupalle. Valged pilvekesed tõusid maast ja hakkasid pikkamisi kerkima ülespoole.

Teder nägi, kuidas eespool ootamatult ilmus nähtavale lame vari. Lähenedes ta kasvas kiiresti.

Varsti võis tähistada ta keskkohal tumedat keha. Ta külgedel vibutasid pikkamisi määratu suured sirged tiivad.

„Lind, lihtsalt lind!“ rahustas end mõttes Teder, surudes kokku lõualuud.

Kuid ei uskunud isegi end.

Lind! Kuid milline lind? Eks ta tundud ju neid kõiki!

Ühe silmapilgu ta valis kõige suuremate hulgas, keda siin, Karjalas, oleks võinud kohata. „Kaaren? Ei, ta on ju väiksem! Hani, luik, kurg, kotkas?“ — Kuid ükski neist ei sarnlenud ju selle fantastilise varjuga.

Kuid vari lähenes. Teder suutis juba eraldada pikki, ettepoole sirutatud väga hargis varvastega jalgu.

„Silmapilk lasta!“ välgatas mõte ta pääs.

Ta lõi püssi palge — kerge kaheraudne tantsis ta kätes; — huupi, sihtimata ta lasi kuked vajuda.

Tumeda kärgatusena lajatas udus pauk.

Püssilaad pörkas valusalt vastu õlga.

Üks hetk nägi Teder veel enese kohal vilkuvat musta tiiba. Siis kadus ka see puude taha.

Ainult kaks väikest, kitsast varju, keereldes ja heljudes õhus, laskusid pikkamisi kõrgusest.

„Suled lõin välja!“ harutas Teder. „Noh, vast saan nüüd vähemasti teada, mis salapärane lind see niisugune ometi on!“

Kuid hetke pärast ta nägu venis pikaks. Arusaamatult

Kuid vari lähenes . . .

ta veeretas oma peos kaht suurepärasest musta violetitse läikega sulge.

Ühtki selliste sulgedega lindu ta ei tunnud. Ta võis ainult öelda, et need on ülemised, väga suure, mitte röövlinnu, tiiva-kattesuled“.

„Ükskõik, pool avastusest on tehtud,“ trööstis ta end. „Tundmatu liik on leitud. Linnas teen asja lõplikult kindlaks:

nende sulgede järele on kerge määrata, mis lind see on, ja seega on mu avastus täielik."

Ja mässides hoolikalt suled paberisse, ta peitis need sügavamale korvi põhja.

Kogu see aeg seisis Teder näoga vastu metsa.

Ta veeretas oma peos kaht musta sulge.

Nüüd ta pöördus ümber ja — oleks peaaegu üllatuses karjatanud.

Udu oli täiesti haihtunud.

Otse Tedre jalgade ees asus väike ümmargune järv. Kõrged puud kerkisid otsegu veest.

Kas see pole ehk pettepilt, õhupeegeldus?

„Äh, mis, metsas nüüd mõni õhupeegeldus!“ arutas Teder endamisi, murdis ruttu lähemalt põõsalt oksakese ja viskas ta vette. Veepinnale tekkisid kerged ringikesed. Järvetaguselt kõrgelt puult eraldus hääletult vari, pikkamisi tiibu lehvitades tegi ta õhus pöörde ja kadus metsa latvade taha.“ „Vaat, kus unimüts!“ hurjutas end Teder. „Neid oli ju siin terve paar!“

Seekord ta nägi selgesti linnu valget rinda ja musta selga. Nüüd ei paistnud lind enam sugugi nii määratu suur, kui talle näis udus.

„Ta on vähem kui toonekurg,“ otsustas Teder. „Vaat, mis teen: pööran peatuskohta tagasi, magan end välja, aga õhtul tulen siia tagasi. Arvatavasti nad tulevad jälle siia.“

Päike oli juba tõusnud. Metsas laulsid vindid heledasti.

Tedrele meenus*), et ta eile oli kogu aeg läinud Suovuori külast lääne poole, kus asus ekspeditsioon, suure n. nim. „Kaussjärve“ suunas. Siit on Kaussjärvele arvatavasti vähem maad kui Suovuori külla.

Kaussjärve kaldal on küla. Säält võib võtta küüdi ja kiiresti Suovuori tagasi jõuda.

Teder pöördus seljaga vastu päikest, ja vilistades lõbusat viisi, läks tähendatud suunas läbi metsa.

Ta eilsest väsimusest polnud jälgegi jäänud. Pool avastust paunas, kerge ja nõtkuva kõnnakuga sammus Teder läbi metsa, nagu poleks tunnudki korvi raskust.

Alles tunni aja pärast Teder hakkas tundma veidrat tunnet: justkui kerged udupilvekesed tormasid ta pääle, matsid hetkeks silmad ja kadusid siis jälle jäljetult. Kuid Teder ei teinud sest väljagi, vaid ergutas ja sundis end edasi minema.

Unes või ilmsi.

„ . . . Suur isand,“ kuulis Teder aeglast rauga kõnet, „rikas ja väga külalislahke. Kogunevad naaberjärvekestest

*) Meenus — tuli meele.

ta juure vesihaldjad, siis on neil pidu ja tantsu, et küll saab. Aga pärast seda istuvad kivist laudade taha ja alustavad „sääreluu-mängu“, see on neil üks niisuke õudne mäng.

„Kes see siin pomiseb?“ mõtles Teder silmi avades. „Ja miks mu luud-kondid kõik nõnda valutavad?“

Üles tõusta polnud tahtmist. Ta sulges uuesti silmad. Ja korraga hakkas jälle tūmisema jõuetu raugaline hääl: „ — . . . Kuid meie omaga, kus ta's nüüd meie omaga ikka suudab võistelda!“

Oli veel omal ajal metsjärve peremees, siis see jättis kõik oma raha talle: hakkas kalade pääle mängima — kaotas kõik kalad, hakkas vee pääle — mängis maha ka vee.

„Noh, peremees,“ kõneleb, „võta ka mind lisaks. Mis vesihaldjas ma veel veeta ja kaladeta olen! „Hakkan neid sult tagasi teenima.“ See vesihaldjas kaotas mängus ja hakkas meie vesihaldjalt siis neid tagasi teenima.

Kaevas järvekese vesihaldjas käigu maa alla, et inimesed ei näeks ja käib meie oma juures oma varandust tagasi teenimas. Neil ajal kuivab metsa järveke, aga inimestele on see imede ime: kuhu kadusid kalad, kuhu sai vesi?

Teenib, teenib ja saab oma varanduse tagasi . . .“

„Ma ei maga ju!“ taipas korraga Teder. Ägedasti ta kargas üles ja viskas enda päält teda kuni pääni katva, läm-matava lambanahkse kasuka.

Oli helge päikesepaisteline lõunaaeg. Liival, Tedre ees, hõõgus hunnik kuldseid süsi. Selle kõrval, kõhnad jalad välja sirutanud, mis kängitsetud viiskudesse, istus rauk-vana-taat. Sinisilmne poisike lamas, kähar kuldjuukseline päake ta põlvil.

Liivale uhtudes, laksusid neist taamal mõõdukalt suure järve lained.

„Kus ma olen? Kes te olete?“ imestas Teder.

Vanamees pöördus ta poole.

„Või juba ärkasid! Ära karda midagi: me oleme kalurid. Sa olid, nagu näha, väsimusest metsas maha langenud ja me kandsime su siia . . .“

„Mis järv see on?“ päris Teder, katkestades vanamehe kõneluse, nagu läbi udu mäletades, et ta nagu läks kuhugi,

et teel hakkas tal halb ja küllap ta vist kaotas mõistuse ja jäi meelemärkusetult maha.

„Meie järv,“ ütles vanamees. „Kaussjärveks“ nimetatakse teda. Aga kust siis sina oled?“

„Mul vaja Suovuori külla... Kas võite mind sinna viia?“

„Miks ei või, võib viia küll,“ oli vanamees nõus. „Jookse, pojukene, tarre ja ütle memmele, et ta rakendaks mära ette.“

Teder otsis silmadega midagi enda ümbert. Mälestus tuli talle tagasi. Ta otsis korvi oma kalli saagiga.

Korv seisis kõrval. Ta oli avatud. Surnud linnud lebasid liival. Tuul oli kannud paberid, millesse nad olid mähitud, kaugele laiali.

„Suled!“ karjatas Teder. „Kus on mu suled?“

Vanamees otse jahmatas. Arusaamatult, vaadates kortsunud riietega võõra otsa, ta lausus rahulikult:

„Mustad või? Noh, vaata poisike, pojapoeg, oli vallutu ja pani laevukestele purjedeks.“

Teder kukkus oiates maha.

Vanamees silmitses teda veelgi terasemalt ja jõudnud lõplikult veendumusele, et ta ees on nõdramõistuslik, hakkas lahkesti kõnelema.

„Ära seepärast hädalda, armas inimene. Meil külas on selliseid sulgi niipalju kui soovid. Neid kaarnasulgi. Küll me neid sulle juba muretseme.“

Teder ei kuulnud enam edasi.

Ta kaotas uuesti meelemärguse ja hakkaski juba sonima.

Kaks avastust korruga.

Linnas oma kabinetis Teder koostas aruannet.

„Tingimata vaja katsuda lind määrata nende tunnuste järele, mis mul veel meele jäänud,“ otsustas ta.

Ta võttis puhta lehe paberit ja kirjutas:

„Kasv — veidi väiksem toonekurest.

Sulestik — päält must, lumivalge rind ja kõht.

Ülemised kattetiivad — mustad violetse läikega.

Jalad — pikad, sirged, just nagu toonekurel või haiguril.

Hääl . . .“

Teder jäi mõtteisse.

„Ta häält ma pole kuulnud. Kuid seda veidrat häält, peab oletama, tegi tema.“ Ja ta lõpetas kirjutise:

„. . . tuletab meele erisugust luulõginat.“

Ta võttis kapist kaks paksu raamatut, mille selgadele oli sisse litsutud nimetus: „Euroopa linnustik,“ ja hakkas aeglaselt lehitsema esimest köidet.

Kaua kuuldus ainult kuiva pöördavate lehtede krabinat. Korraga Teder luges valjusti:

„. . . ei tee häält, kuid kasutab täiesti omapärast võtet enda tundmuste väljendamiseks, ja nimelt viskab pää kuklasse, ajab kaela tagasi ja hakkab siis noka poolmetega laksutama, kord häälekõvadust suurendades, kord vähendades, kord muutes seda teravamaks, kord lastes tumedamalt kajada . . .“

Ja siin on ka linnu nimi, kellest oli jutt: „Valge toonekurg.“

Teder nägi, kõigile hästi tuntud, suure pikakoivalise ja pikanokalise valge linnu pildi.

„Aga kuidas siis mustad ülemised katvad? . . .“ — imestas Teder. Kuid jättes katki mõtte ta lõi endale järsku kämblaga laubale*) „See oli ju „must toonekurg“!“

Must toonekurg! Terves Euroopas ongi ju ainult kaht liiki toonekurgi — valgeid ja musti. Valget tunneb iga koolijüts, ta on saanud inimese lemmikuks, talle säetakse katusele rattad, et ta ehitaks sesse oma määratu suure pesa.

Musta aga ei tunne peaaegu mitte keegi, välja arvatud ornitoloogid — linnuteadlased. Haruldane lind ja nii salapärane, nii ettevaatlik, et vast ainult juhuslikult ta puutub inimesele metsas või soos silma, kuid inimese elamu lähedale ta ei lenda kunagi.

Kuid siiani polnud teda keegi kohanud põhjapool Soome labte, ja nimelt Karjala ümbruses. Teder oli tõesti teinud avastuse.

Rutates ja ärrituses, ta lõpetas kirjutise ja kirjutas oma aruandesse kõik, mis tal oli jäänud meele oma kohtamisest paari musta toonekurega.

Tal oli vaja aruandes täpsalt märkida koht, kus tehtud see huvitav tähelepanek.

*) otsaesisele.

Teder avas täpsa kaardi, millel kaardistatud Karjala, kähku ta otsis üles Suovuori küla ja Kaussjärve. Kusagi nende kahe täpi vahel oli järv, mille kaldal ta laskis musta toonekurge.

Suovuori külast Kaussjärveni looklesid kaardil, moodustades kolmnurga, kaks tumedat paela — jõekesed.

„Seekord, külast väljudes, ma ei läbinud oma teekonnal mingisuguseid jõgesid. Nõlvak kiviga, kus ma öö veetsin, peab olema, näe, siin kolmnurgas,“ arutas Teder. „Siin kõrval peab olema ka järv.“

Kuid asjatult ta otsis kaardilt sinist täpikest: kaardil kolmnurgas järve ei olnud.

„Vaat, kus kena!“ imestas Teder. „Tuleb välja, et olen veel järvegi avastanud! Tubli, tubli!“

Aruanne.

„Loodusuurijate Seltsis“ esitas Teder aruande oma Karjala leiust.

„Nii siis, mu vaatlused Karjalas,“ lõpetas ta uhkelt oma aruande, „kinnitavad veel kord teadusel ennemini teada ja kasutada olevaid andmeid selle maa linnastiku kohta.

Ootamatuks ja teadusele haruldaseks osutus ainult siin musta toonekure leidumine. Pääle selle ma avastasin, siiani kaardil märkimatu mets-järve.“

Vaevalt oli Teder lõpetanud, kui istungi tagumistes rida des algas mingisugune liikumine.

Erutatud sumin sundis Tedre kuulatama.

„Sina, sina pead ta tõenduse tühistama!“ Kuulis Teder ärritatud häält.

„Palun sõna!“ ja tagumistes ridades tõusis üks botaanikuist.

„Pean tähendama,“ algas botaanik karmi häälega, saades seltsi presidendilt sõna, „et üks tõendustest, mis aruande esitaja meile siin praegu avaldas, läheb teravasti tõest lahku. Mingisugust järve zooloog Tedrest mainitud kolmnurgas Suovuori küla ja Kaussjärve vahel, kordan veel, mingisugust järve pole sel kohal olemas.“

Botaaniku lühike kõne uimastas Tetre kui kaikalöök vastu pääd.

President pöördus küsimusega botaaniku poole:
„Milliseid tõendisi võite esitada, et aruande avaldaja,
Tedre, andmed ei vasta tõele?“
Botaanik tõusis istmelt.

„Me kahekesi, vaevalt kuu aega hiljemini, töötasime samas paikkonnas, kus aruande avaldaja Tedergi. Me olime ka sääl, kus asub nõlvak hobusepää-kiviga, mida aruande avaldaja nii täpsalt kirjeldas. Me käisime ümber selle nõlvaku enam kui üks kord. Ses suunas nõlvakust, mis aruande avaldajast mainitud, ei asu mitte järv, vaid niit. Selt niidult me kogusime väikese herbaariumi. Etikeedid kuivatatud taimedel kinnitavad mu sõnu.“

President pöördus Tedre poole.

„Milliseid tõendisi omate oma väite kinnituseks?“

Tedre mahasurutud hääl vastas:

„Ei mingisuguseid.“

Tekkis rõhuv, raske vaikus. Asi näis kujunevat skandaaliks. President kuulutas viieminutilise vaheaja.

Teder, pöördudes seina poole, surus pää käte vahele. Ta palged õhetasid, justkui oleks ta alles praegu saanud kõrvakiilu.

Botaaniku sõnades ei saa kahelda . . . Kaart räägib ta kasuks . . . Järve ei olnud: oli udu, oli sonimine palavikus.

Viirastus-järv. Ja võib olla polnud ka musta toonekurge. Kuidas võis ometi nii ettevaatamatult usaldada oma mälestusi!

Kuid ta mälestus nagu kordas neidsamu jutte: nõlvak kiviga, udu, tee mööda metsa, ärkamine Kaussjärve kuldseil kaldail, rauk kalur . . .

„Istung jätkub!“ kuulis Teder presidendi häält.

Esimesena võttis sõna botaanik, mitte see, kes kõneles enne vaheaega, vaid teine.

Ta jutustas, kuidas Teder olevat sel päeval, kui viirastunud talle see olematu järv, raskesti haigestunud. Haige võib palavikus pidada uttu mähitud niidu kergesti järveks. Aga iseloomuliku toonekure luu plaginat olevat ka nemad metsas selle niidu lähedal kuulnud.

Väga kahvatu, kuid rahulikult tõusis Teder oma kohalt.

Ta palus botaanikuid talle näidata, selt niidult kogutud herbaariumi, seletades, et ainult sel tingimusel ta võib selgitada ka talle endale ootamatult tekkinud arusaamatuse.

Selle järelvaatamiseks Tedrel ei kulunud rohkem aega, kui kolm minutit.

Siis noor õpetlane läks oma kohale tagasi ja algas täitsa rahulikult oma lõppkõnest: „Botaanikuil on õigus. Kuid ka minul on õigus. Soovitan kõigil, kes kahtleb minust avastatud järve olemasolus, vaadelda neid rohttaimi, mis samas kohas niidult kogutud.“

Muistend vesihaldjaist.

Keegi ei tõusnud kohalt, et vaadata herbaariumi. Tagasisurutud nurin läbis õpetlaste ridu. Keegi ütles valjusti:

„Mis tembutamine see on!

Teder jatkas häält kõvendades :

„Viis minutit tagasi olin isegi veendunud, et järve pole olnud, et see oli olemas ainult mu palavikulises sonimises.

Nüüd, olles herbaariumi järele vaadanud, kinnitan: järv oli, ja ta oli samas kohas, kust kuu aega hiljem botaanikud korjasid, vaadake, need maismaa taimed. Vaadake herbaariumi järgi. Ses te eileia ühtki taime, mis oleks vanem kui kolm nädalat.“

Teder vaikis, saalis valitses vaikus.

Siis lausus esimese botaaniku kare hääl selgesti ja kuuldavalt:

„See on imelik, kuid -- see on fakt. Kuid milline suhe on sel küsimusega mis puudutab järve olemasolu?“

Teder pöördus ta poole küsimusega:

„Aga kõrval, hobusekivi nõlvakul, kas ei puutunud teile silma samad rohttaimed teises vanaduses?“

„Üllatav, kuid see on nii,“ vastas botaanik.

„Üllatav pole mitte see,“ vastas Teder naeratades. „Vaid üllatav on see, kuidas teinekord naiivne rahvamuistend aitab õpetlasel tõde mõista. Tõde mõista aitas mulle just praegu muistend, mis kuulsin Kaussjärve kaldal.

Ja noor õpetlane jutustas vana kaluri sõnadega muistendi väikesest metsajärvekese, vesihaldjast, kes kõik maha mänginud.

„Botaanikud kogusid oma herbaariumi järvekese põhjast,“ lisas Teder, „siis, kui vesihaldjas oli läinud Kaussjärve. Aga ma juhtusin sinna paikkonda, siis, kui ta oli kodu.“

Kaluri muistendis on lihtne tõde: järveke on Kaussjärvega ühenduses maaaluse käigu abil.

Vesi valgub järvekesest ära, kui Kaussjärve veepind on madalamale langenud, kui see on mets-järvekeses.

Teie kogusite herbaariumi, kui veepind Kaussjärves oli langenud, aga mul õnnestus sattuda neisse kohtadesse siis, kui vesi maaalusest käigust oli valgunud välja ja käigu üle ujutas.“

Aasta pärast sama „Looduseuurijate Seltsi“ saalis uus ekspeditsioon kinnitas noore õpetlase väiteid.

Muistend vesihaldjaist sattus teaduslikesse raamatuisse. Järv — sinine viirastus-järv — nimetati õpetlase Tedre auks ta nime järele.

Vabastatud karu.

Karu on haige.

„Franz kirjutab, et talle pakutakse jääkaru viie naelsterlingi eest.“

„Tähendab, saja krooni eest. Naeruväärt hind. Kas müüakse koolnut?“

„Inglased müüvad, räägitakse, et varsti kooleb, aga Franz loodab terveks ravida.“

„Ei ole kunagi kuulnud jääkaru ravimisest, Noh, hüva, tühine risk, võtame.“

Nii rääkisid kaks meest loomaia kontorisis, aga kolmandale saadeti telegramm Londoni: „Osta karu.“

Kui auruviin tõi laevale karupuuri, suur valge loom lamas nii pikk-kui-lai, kõrv vastu põrandat. Ta ei söönud juba mitu päeva, ninast, suust jooksis vahtu, ta kõhis, ja hingamine vihises hirmsasti ta võimsas rinnas.

„Külmetanud, vaene mees,“ seletas puuri juures askeldav pikkade vurrudega mees, „tal on bronhiit, asi annab parandada. Kapten, kas oleks võimalik karule sauna teha?“

„Olen elevantide vedanud,“ ütles merimees rahulikult, „mind ei saa millegagi üllatada, kuid esmakordselt kuulen jääkaru külmetamisest. Karusauna laeval ei ole.“

„Kas auru puuri saaksite anda?“

„See on päris lihtne.“

„Aga õlgi?“

„Niipalju kui soovite.“

Sahisevate kuldkõrtega kiiluti puur, väljaspoolt kaeti vil-diga. Karu lamas vaikselt pehme koorma all. Kuid hakkasid susisema vasktorud, lastes välja aurujuge, lainetasid õhus kuumad kerapilved, puur vabises, siis kostis õlekuhja alt lämmatatud hirmsu ulumine.

Mis see siis tõepoolest on? Jääkaru hulgub jääs, lumes, pakases, aga siin korraka — kuum aur. Jääbki ainult uluda, uuu, uuu!

„Pole viga, vennikene, kannata,“ pomises puuri juures mees, — annan sulle nii, et higistad. Siis pisitasa kuivatan. Kõik läheb hästi. Küll saad terveks jälle.“

„Aga millega maimukest toita,“ nokkisid madrused, „piimalutuga. munaroaga?“

„Ei hülgerasva on muretsetud terve tünn.“

„Aastaks?“

„Paariks kuuks.“

„Siis söödate lõhki oma Tommikese.“

„Ainult lihavamaks.“

Puurist tilkus vett, voolas ojakesena. Ettevaatlikult eemaldati õled. Karu lamas kõhuli, esimesed käpad kaugele välja sirutatud, karvad kokkukleepunud, täiesti märg, aga pääd hoidis kõrgel.

„Palun sööma,“ askeldas puuri juures vurrudega mees, poetades uksest hülgerasva nõud.

Lemmiktoidu puhul karu kõhis, suust tilkus ila. Ulus kõhiseva bassiga. Karu tõusis käppadel kõikudes, lähenes toidunõule ning hakkas matsutades sööma.

„Ho-hoo!“ naersid vaatajad, — „kui säärase toobritäie igapäev kinni pistab, siis on varsti rasvas.“

„Hülgerasvaga on vahva saapaid määrida, aga karu pistab. Vaata, kuidas matsutab, tähendab, et meeldib.“

„Kui mina veel noor olin, ronisin jääkarude järele peaaegu põhjanabale. Meil sääl jahimeeste juures kutsutakse sarnast täiskasvanu valget karu kasakaks. Enam kui ükskord olen näinud, kuidas sihuke suur kasak jääaugul hülgeid varitseb. Mõni istub, istub, tüdined kohe vaatamisest, aga tema ootab kuni hüljes pää välja pistab. Siis on selle laul ka lauldud. Poegi toidab ema piimaga, aga hülgelihaga kostitab kui maius-toiduga. Mõnikord ujub karu hülgekarja järele terve päeva, ainult nina veest väljas. Hülgerasvata pole jääkaru elu midagi väärt. Poeg kasvab väeti, ei hakka ujuma . . . Noh, kõht täis? Heida nüüd magama.“

Vildile tõmmati puldan, et tuul karule liiga ei teeks.

Aurik ähkis, ajas suitsu, vilistas, läheneti sadamale.

Loomaaias mees hooples uhkelt vurre keerutades oma karuga:

„Sihuke loom on kolmtuhat väärt, aga mina ostsin saja krooniga. Räägiti, kooleb, ei vii kohale. Olge lahked, vaa-dake meid! Tommi, kas õuna tahad? Säh!“

Suur loom jalutas võre taga, mõmises kõhiseva bassiga, kiigutas lameda laubaga pääd ja püüdis õuna. Jääpankade keskel, lumes, polaarmere roheliste lainete uhtmaal ei kasva midagi õuna taolist. Kuid karu on säält juba kaua ära, ta on harjunud varemägematute, väga imeliste asjadega: armastab õunu, porgandeid, joob piima.

„Kas rasva tahad?“

Isegi sõna „rasv“ karu tunneb. Tead, mida see tähendab: tuuakse tuttav nõu, valatakse kollast, venivat vedelikku. See on maitsvaim kostitamine, ja loom uriseb rõõmsasti.

Ta sööb kala, liha, leiba, kartulit. Toiduvalik on rikkalik, mitmekesine, kuid karu kõhnub, ainult magab, närib, põrnitseb. Jälle on loom haige, aga kuidas teada saada, mis tal valutab.

Vurrudega mees istus karu juures päeval, tuli öösel, vaatas, kuidas sööb, magab, sammub võre taga hukkumisest päästetud, meretagant toodud loom.

„Tiigrile tegin sinepiplaastri, lõvikäpale sideme, need saavad aru, kuid sihukese kohmaka isandaga pole midagi pääle hakata!“ kurtis vurrudega mees kurvalt.

Hommikul tühjendati pangetäis kalu kasimata puuri. Loom, tasakesi urisedes, sõi näljaset peent hõbepuru.

„Oh, siin ju lutsud!“ karjub vurrudega mees, kui oli vandanud karu toitu, „vaat’ kus pauk. Kuidas ma varem ei taibanud. Oh, sa vaeneke! Nüüd on ta solgiga mürgitatud.“

„Vaata aga, vaata, või elusad lutsud ei kõlba,“ räägib haavunult teenija, hakates puuri puhastama, „kas peab teie karule andma kalamarja või sterletti?“

Vurrudega mees haaras teenijalt luua ja pühkis raudlabidale karu hommikusöögi riismed, kalajätted ning muu mustuse ja jooksis minema.

Õhtul, keerutades oma vurre, seletas ta lõbusalt kontoris:

„Uurimisel selgus, et Tommil on tühine viga. Tal on lutsude söömisest paeluss kõhus. Kõige rõvedam kala. Hankige mulle kastoorõli, aga hästi tubli ports, nii umbes kilogrammi neli sisse võtmiseks.“

Valades seda puuri juures pudelist tuttavasse toidunõusse, vurrudega mees pilutab karule:

„Noh, vanamees, tule võta. See ei ole küll hülgerasv, kuid parata pole midagi, pead jooma. Meile on vaja poissi kui purikat, mitte luud ja nahka. Joo!“

Karu nuusutas, puristas ning jõi nõu tühjaks kastoorõlist, noolis puhtaks: meeldis.

„Mõnus on tegeleda sarnase libeda noorsandiga,“ naeris vurrudega mees, kostitades looma arstimiga, „kastoori imeb ämbrite viisi ilma suupisteta. Kas hästi mõjus? Söö, kallid, terviseks!“

Loom tundis pudelit; ähkis ja puhkis rõõmsalt, kui nägi.

„Ah, niisugune oled, vaata, et mul liiga targaks ei lähe,“ pomises vurrudega mees, „noh, hüva, sinuga tuleme toime, saa ainult terveks!“

Karu kosus, ajas karva, rõivus uhke ja tiheda karusnahaga.

Vurrudega mees, enesega rahul ja uhke, viskas nalja, kiitles kõigi ees, kes lähenesid toreda looma puurile.

Kõik läks hästi. Karu jalutab puuris. Ta juure tuleb sageli vurrudega mees, patsutab lamedale laubale ja kõneleb:

„Tubli loom, kuid siin seda va' umu vähevõitu. Lubab ainult puudutada, meelitusi ei mõista. Euroopa jääkaru suurim kaal on 300 kg, see on Vrangeli saarelt. Loodan teda 500 kg raskeks toita. Muud ta kohta öelda ei ole.“

Vabastatud karu.

„Hei Tommi, küllalt magatud, poe välja,“ karjus mees puuri juures. Muidu annan vett!“

Karu ärkas, tõsis, sirutas ja haigutas tusaselt nagu oleks pahane. Tõeliselt aga meeldis talle veega kastmine väga.

Kusagilt seinast, hallist soolikast, mida juhtis mees, tungis puuri külm veejuga, mis karul ühtki karvakest kuivaks ei jätnud. Mõistagi, ujuda, sukelduda lainesse siniste tükkide vahel on palju parem, kuid see on juba peagu unustatud, niipalju aega on sellest möödunud. Aastaid puuris. Toidetakse, antakse liha, piima, harva — kõige maitsvamat — valatakse kalarasva. Igav, kitsas, alati õhuvaeses puuris, tüütab inimhulk, kuid . . . kõht on täis, ei vähematki muret ning võib magada, pööramata kellelegi tähelepanu. Karu kasvas hästi, läks lihavamaks, suurepärase kasukana rippus ta tihe, raske valge karusnahk.

„Tore loom,“ naeris puuri juures mees, „vabaduses ei saaks ta küll kõhtu täis. Aga loll ka: midagi ei mõista. Sinust räägin, Tommi: rumal oled, vennas. Pole häda, kõik ei saa ju targad olla. Pööra ennast, kastan.“

Veega uhada? Selle vastu pole tal midagi. Lase rohkem, nii et iga karva otsas tilk. Uuhh!

Hiigelloom pööras üht ja teist külge vastu veejuga.

„Löö uperpalli, sõge loom, noh!“ käsutas mees, „vaat kus möhkam. Sa vaata, kuidas õpetatud karud teevad. Tommi, uperpalli!“

Kõrvalvõre taga pruun emakaru sarnase hüide puhul löi uperpalli, sai maiustusi, ja inimhulk puuri juures naeris.

See etendus kordus nii sageli, et muutus harjumuseks, tungis lamedasse, valgesse pähe. Ja ükskord, kui mees mee-

litushüüetega askeldas, harutas seinalt tuntud halli soolikat, loom viskus selili ja tõstis üles kõik neli käppa“.

„Oi Tommike!“ naeris mees lõbusasti — ei ole rumal, aru sai. Söö, annan veel,“

Karu sõnu ei mõista, kuid toidunõu täitub kalarasvaga. lemmiktoiduga, tuuakse kalu. Nii tehakse igakord, kui uperpallitada? Jah, igakord. See ju hoopis lihtne: uperkuut, ja kõik.

See, millest ta jagu sai, juurdus kõvasti karu kehavõitu mällu. Oma ainsat, mittekavalat numbrit õppis ta mitu aastat, ning mõistes hakkas ta seda näitama vahetpidamata.

Juba teine mees kastis karu veega, loomaaed rändas linnast linna, igalpool sai Tommi maiustusi selle eest, et selili tõstis üles kõik neli käppa.

Pea alati oli tal kuum, vaatamata kastmisele. Karupuuri rükkisid vagunist vankrile, vankrilt vagunisse tükki kolmkümmend inimest. Puuri kohale asetades nad kloppisid, karjusid, kirusid, suitsetasid. Karu nägi kõik, kuulis, harjus kõigega. Niipea, kui teda rahule jäeti, magas, pää selle puuri külje poole, kus ei olnud laudseina, vaid võre.

Raudteel veeti sageli. Karule on ju ükspuha, kuhu teda veetakse. Magas pimedas, rataste mürisedes.

Juhtus nii, et kolm korda vaheldus valgus pimedusega, aga karupuuri veeti ikka veel. Päeval tuli mees, torkis raudkepiga karu ja karjus:

„Tõuse üles, venimus. Peab sind kaua veel vedama? Kuulmatu asi: ise istu näljas aga karu toida. Omal kulul ostan talle toitu. Säh, õgi, lahmi, säh!“

Ta viskas kärmesti puuri pika kala, leivatüki, jooksis ära ning ta hääl kadus rongimürinasse.

Kohal. Pääle kauast, tüütavat rappumist vagunis, pääle harilikke askeldusi puuri paigale asetamisel oli päris hää, värsked, jahe. Võre taga hõljusid, lendasid tuuletiivul valged lumeräitsad.

„Et sa kooleksid,“ pomises mees vihaselt, „siin ei tea, kuhu külma eest nina pista, aga teda muudkui kasta, sarnast võrukaela. Noh, pööra.“

Karu ei mõistnud. Milleks kurjustada? Vahva on siin elada, vaba, kerge hingata. Ta uperpallitas ja tõstis käpad

nagu kord ja kohus. Kuid talle ei antud midagi suupärast. Kogu päev möödus toiduta.

„Küll ma talle näitan,“ karjus öösel vihane mees, pekstes raudpulgaga puuvõret, „kes teab, milleks raha kulutas, näljutab, raha ei maksa. Tommi, poe välja, kasi välja!“

Karu ei saanud millestki aru. Mees tõukas terava raudkepiga.

„Kasi suguvendade juure, karude juure, et te kõik kärvaksite! Noh, käi välja!“

Kepp torkis valusalt külge, selga. Mis see on? Puurivõre langes eest. Karu hüppas lumele, komberdas natuke, kukkus ninali, heitis rõõmuhoos selili, tõstis käpad.

„No, mine nüüd, rumal loom,“ karjus tuigerdav mees, „tee, et sa kaod. Noh, lase jalga!“

Ta lähenes, veheldes vihaselt kepiga. Siis loom hüppas jalule ja jooksis, ei teadnud ise kuhu, hangedesse, ööpimedusse.

Mingisugused teibad, aiad pühkis teelt, virutas käpalöögiga maha. Kaldal vette kukkudes karu sukeldus ning jääle ronides isegi puristas rõõmustavalt: polnud ta enam ammugi nii hästi supelnud.

Hämaras pakases saabus udune hall hommik. Piiritu lagendik, vabadas, külm — kõik on ju väga hää, kuid süüa pole midagi. Siin, lainetest toodud ja jäässe külmunud kaks hobuse jalga. Nad on veel koos, isegi sabajäänused on veel näha, aga liha mitte raasugi: näljased hambad on need peaaegu puhtaks närinud. Vihaselt urisedes karu närís, imes mingisuguseid pudemeid kontidelt ning jättis saagi sinna paika.

Lahtise vee ääres silmas ta kümme-konna hüljest. Ta mäletas, kuidas emakaru, tema ema, oli jälginud sarnaseid tumedaid täppe silmipimestavalt kiirgava jäävälja serval. Ka tema hiilis nagu ema varjates käpaga musta nina, tasa, ettevaatlikult. Kuid ta liigutusiis puudus metsloomale omane kergus, puuris istumine võttis osavuse, kohmakad käpad kliristasid jääkilde — samal hetkel hülged kadusid solksatades sinisügavusse. Näljane karu, tõstes pääd, mõirgas vihaselt ja haledalt — ei vähematki kaja. Keegi ei rutta appi. Karu käís, jooksis jäälagendikul pimedani, ei leidnud midagi suupoolist ning tukkus nüüd jäälahmakate vahel, väsinud, erutatud ja seda esmakordselt elus.

Hommikul, vaevalt kahvatu-kullase koiduvalguse ilmudes taeva, tõi tuul midagi tuttavat. Tubaka suitsu, inimese lõhna. kostsid hääled, kloppimine, kisa. Läheduses oli küttide peatuskoht ning valmistudes püügile, lasti paate vette. Mida võis sellest teada karu? Ta oli harjunud inimeste askeldusiga ning lähenes pahaaimamata. Võibolla panevad teda puuri ja annavad süüa. Enne kui silmasid looma inimesed, söötsid talle koerad kallale. Nad piirasid looma poolringis ning ulusid, turjakarvad püsti, — metsikud teravkõrvalised põhjapenid.

„Kar, karu!“ karjuti peatuskohas. „Tommi, ruttu püss! Lase, Tommi!“

Vaat' sulle . . . Tommi? Teda hüütakse. Karu lähenes julgelt inimesile, ainult koertele põrnitses pisut. Mis siis, ta on ju sõnakuulelik karu, ta võib, on nõus näitama oma hääd iseloomu ja kõgu oma kunsti, kui ainult süüa antakse. Ta kumardas päa, valmis uperpallitama.

„Tommi, pähe ära lase. Sihi küljele, esikäppade kohale. Tuld!“

Samal hetkel, kui karu viskus seljale, lajatas pauk. Karu tundis tugevat hoopi, midagi vulises. Ülestõstetud käpad liikusid korratult õhus. Koerad haukusid ja ulusid ümberringi, ei julenud aga võtta. Korraga nad pistsid ta juurest jooksma, tema jälgi mööda. Sääl, kus olid ta jäljed lumel, ruttas suuskadel mees, kaltsune, punane, märg. Ta lehvitas mütsiga, nuttis, sülitas, kirus ja karjus:

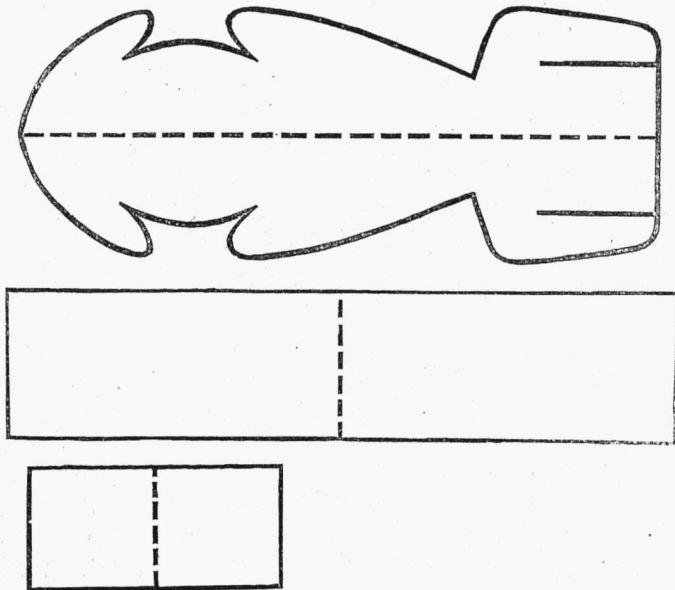
„Ei tohi, ära puutu! Kes lasi? Tapan. Minu karu. Purjuspäi ajasin minema. Tommike, sõber, elad sa veel? Võibolla ei tabanud. A-a-a-h!“

Karu, käpad ületsi, lebas surnuna: kuul oli läbistanud tal südame.

Purilennuk.

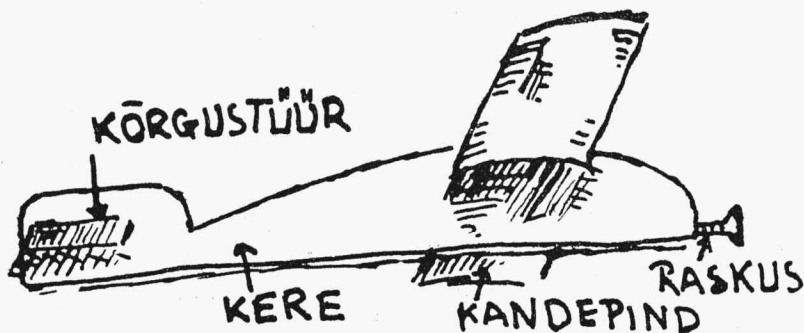
V. Lang.

Hei — noored! Kas teeksite veel ühe toreда purilennuki, mis võib üles-alla liueldes katta hulga meetreid. Seks vajame

kartongi ja paar 3—4 sm pikka naela. Kui kartongi pole, võib tarvitada ka vihu- või aktikaasi, või joonestuspaberit. Joones-

tame kartongile ja lõikame kartongist välja 17 sm pika ja 6,5 sm laia kerekuju, mille kokku murrame punktiirjoont mööda. Vaadake aga, et oleks just nii nagu joonisel. Teiseks lõikame kartongist 4 sm laia ja 18 sm pika kandepinna ja kolmandaks 3 sm laia ja 6,5 sm pika kõrgustüüri. Lõikame kere sabaosale 1,5–2 sm alumisest äärest 3 sm sisse, millesse kinnitame kõrgustüüri. Asetame kandepinna oma kohale ja lennuki ninna

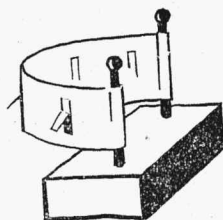
kinnitame niidi abil naela. Lennuk ongi valmis. Kui lennuk viskest hoolimata (vise peab tasane olema!) ei lenda tuleb raskust ninas naelte juurelisamisega suurendada, kuni on saavutatud korralik liuglemine.

Natuke füüsikat.

Üks elektri iseärasusi.

Lihtsa omatehtud aparadi abil võite veenduda ühes huvitavas ja väga tähtsas elektri iseärasuses: elekter koondub ainult asja pinnale ja sellejuures vaid tema kumerale, esileulatuvaile osadele.

Kleepige tikk kirjalakki abil tikukarbile püsti seisma; valmistage kaks niisugust tugipuud. Lõigake siis umbes tiku laiune ja kolme tiku pikkune pabeririba. Käänake ta otsad niiviisi torusse, et teda saaks tikkudest tugipuudele asetada. Kleepige paberilehe kummalegi poole 3–4 õhukesest siidipaberist kitsast linti (vaata joonist) ja pange nüüd pabeririba tikkudest tugipuudele.

Nüüd võib meie aparaadiga teha katseid. Tõmbame pabeririba sirgu ja puudutame teda elektriseeritud kirjalakipulgaga: niihästi paber kui tema küljes olevad linnid elektriseeruvad ühelajal; seda on näha sellest, et lindikesed eemalduvad paberilehest mõlemal pool. Paigutage tikud nii, et pabeririba painduks looka, ja elektriseerige teda siis; lindikesed eemalduvad ainult kumeral küljel, kuna õõnsal jäävad endiselt rip-puma. Mida see näitab? Seda, et elkkter koondus ainult kumerale küljele. Painutage pabeririba S-tähe kujuliselt ja jällegi veendute, et elekter tuleb ilmsiks ainult paberi kumerail osadel.

Elekter kassis.

Suurim elektrotehnik, kuulus ameerika leidur Edison hakkas sooritama juba poisikesena katseid elektriga. Muuseas ta katsus teha katseid elektriga, mille ta sai... mis te arvate, kellest? Kassist!

Kas võib siis kassist elektrit saada? Mõtlege ometi, võib, ja ma seletan teile kohe, kuidas seda tehakse.

„Elektrimasinaks“ võib muuta vaid vagusa, hääloomulise, tiheda karvaga kassi, kes oma kasuka hoiab puhtana. Parim aeg niisuguste katsete jaoks on kuiv talvine päev. Koht katsetamiseks — soojasköetud tuba. Kui teie kass on end soojendanud ahju juures ja ta karv muutunud täiesti kuivaks, siis võtke ta oma vasakule käele nii, et peapesa oleks ta rinnal all. Niisugune asend ei tee kassi rahutuks: kassisõbrad soovitavadki just niiviisi seda looma kätte võtta. Hoides kassi vasaku käega, tõmmake kiiresti parema peoga mööda kassi karva päast sabani. Selle juures tunnete torkeid selles käes, mis silitab, ja ka selles, mis kassi hoiab. Silitava käe all käib torgetega kaasas kerge praksumine. Ent täiesti pimedas toas, kui silmad on harjunud pimedusega, võite tähele panna, kuidas käe järgi karval sütvivad tillukesed sädemed.

See on tõeline elektriline nähe. Kassi karv „elektriseerub“ kuiva peopesa hõõrumisest. Sellejuures tekib kaks erisugust

elektrit: üks — kassi karval, teine — silitaval käel. Karvalt voolab elekter kassi hoidvale käele. Teie kumbki käsi on laetud erisuguse elektriga, mis ühinevad teie keha kaudu ja kutsuvad selle juures esile kaunis tunduva „elektrilöögi“. See ongi põhjuseks neile torgetele, mida tunnete, praksumisele, mida kuulete ja sädemeile, mida näete.

Sooritasin niisuguseid katseid oma kassiga mitu korda ega märganud, et need olaksid talle olnud ebameeldivad. Nähtavasti nad ei sünnita talle mingit valu. Kuid siiski te mõistate küll, et kass ei ole ikka päris mõnus elektrimasin katsete jaoks: tal on liiga väledad käpad ja tuliteravad küüned.

Napoli akvaarium.

H. Valma.

Kel vikerlastest on kord juhus ja õnn reisida päikesest säravasse Itaaliasse ja sääl muu seas ka ilusasse Napoli, see ei jäta muidugi minemata vana Rooma keiserrüügi-aegse Pompei linna varemeile, ei unusta igal juhul ikka ja alati pilku heita Vesuuvi tasa kõhivale ja suitsu puhuvale vägevale mäekogule, ei jäta ka sõitmata üle taevassinise Napoli lahe kenale Capri saarele ja säälsesse Sinisesse koopasse, kuid, võib olla, unustab ta sisse astuda, iseäranis veel siis, kui aega vähe — Napoli zooloogiajaama akvariumi. Sest oleks aga kahju! — Tutvuneme veidi selle asutisega.

Napoli vanalinnast tultes jõuame imeilusasse Villa Nazionale parki mererannal. Sääl keset puistikku asub zooloogiajaama tore hooneterühm. Keskmise hoone allkorral, õieti pooleldi keldrikorral, ongi akvaarium. Ostame pääsme ja astume sisse. Suure ringruumi mõlemil küljel on paksu klaasi taga avarad veekogud, üksteisest kindlasti eraldatud. Üldse oli neid 26, kõik järjekorras nummerdatud. Ruumid on veidi pimedavõitu, sest ainuke tee valguse sissepääsuks on läbi veekogude; vees on aga kaunis valge, umbes nii, nagu merevee ülemistes kihtides.

Oleme omal pikal reisil mõndagi näinud, kuid mis siin näeme, kõidab meie tähelepanu kohe ja paneb puhuks ajaks kõike muud unustama. Kõnnime nagu all merepõhjas ja

nimelt Napoli lahe põhjas, mis on merealuse elu poolest üks kõige huvitavamaid ja rikkamaid kohti maailmas. Sellest on ka tingitud maailma kõige täielikuma akvaariumi asutamine nimelt just Napoli.

Vaatame siis seda saladuslikku veealust elu.

Veekogudes on kõik nii seatud, nagu see on loomulikudes oludes merepõhjaski. Veelukad ujuvad ja ronivad veetaimede ja põhjakivide vahel, poevad urgastesse, mänglevad ja otsivad toitu. Hoitud on ainult selle eest, et kiskjad kalad ja veeloomad oma söötadega ühte veekogusse ei satuks sest siis oleks viimaste päevad pea loetud.

Olgugi akvaarium ruumikas, piiratud on ta ruumid siiski nii et Napoli lahe tuhandeid looma- ja taimeseltsidest siin ruumi võib leida ikkagi ainult väljavalitud osa. Kõige päält tõmbavad endale tähelepanu suuremad liikuvad loomad, nagu mitmesugused kalad ja suured ronijad vähid. Viimaseid on väga mitmes suuruses ja mitmet moodi, mõned nii suured, et kui niisugune vees oma vägevate sõrgadega läheneb, hirmu päale ajab. Siis paistavad silma vees hõljuvad suured kilpkonnad, ja põhjal lamavad mitmeharulised meritähed ja millimallikad. Huvitav, kuidas viimased oma harusid laiutavad ja jälle kokku tõmbavad. Judin käib üle keha, kui selle päale mõtled, et mõni säärane meres oma limaste pehmete, kuid tugevate harudega sul ümber keha võiks haarata ja sust kõik elumahlad välja imeda, et oled lõpuks tühi kui toht. Niisuguseid suuri elukaide on, kes sellega valmis saaksid. Ja siis igasuduste nimedega väga mitmesugused veeelukad, kelledest mõnda palju ennem võiks pidada taimeks kui loomaks: igasugu merisiilid ja okaselukad, merikuradid ja -karud, merihundid ja -hobused, -lõvid ja lohepäälised, merivaresed ja -kitsed, -ilaglid ja -täheuurijaid, igasugu meritigud ja tõugud, taskuvähid ja häbelikud vähid, kes endid suurte kilpidega varjata armastavad, merikurgid, toruelujad, kes välja näevad, kui valged tühjad putked, jne., kõik päälisilma nimed alla vete valda kantud. Ja nimekandjad ise väga mitmekujulised, kummalised ja, nagu öeldud; isegi kohutavad. Kõnnid nende vahel nagu muinasmaal ja õnnistad paksu klaasi, mille taga nii hädaohutult ja kuivalt seda haruldast vaatepilti võid nautida.

Aga ega me veel välja lähe. Leiame ju järjest uus vaatlusesemeid, ja kui kõik suuremad nähtud, asume vähe- mate ja üsna väikeste juure. — Sää! peab nüüd ühes vee- kogus olema klaaselajaid. Aga meie ei näe neid! Pääle terast silmitsemist näeme aga veesolevais suuris klaastoru- des hõljuvat mingit läbipaistvat pehmet valget ainet, nagu suurt prilliklaasi; teistes torudes on samasugused, kuid äär- telt nõrgalt violetvärvilised; on isegi mille pinnalt nõrgalt paistavad kõik vikerkaare värvid. Need ongi klaaselajad, puh- tas vees vastu valget vaevalt märgatavad. Ja klaastorudes on nad seepärast, et nad suures veekogus vee voolamist ja liikumist välja ei kannata, vaid koost lagunevad. On aga ka suuremaid ja tugevamaid klaaselajaid, läbipaistvaid mol- luske, kes vabalt vees liiguvad ja keda juba kergesti elukaiks võib pidada.

Huvitavad on ka igasugu käsnad, lillloomad, sammal- loomad ja korallid. Kõik välimuselt päris taimed, kuid siiski loomad. Käsnad näiteks toidavad endid sellega, et oma roh- kearvuliste kaanalite ja augukeste kaudu säälolevate peeni- keste tarvilikus sihis liikuvate karvakeste abil merivett endast läbi pumpavad, sääljuures nendesamade karvakestega kui söelaga kõik vees olevad toitvad ollused ja mikro- ehk peen- loomad kinni püüavad ja omale toiduks tarvitavad. See on samane toiduhankimise viis kui valaskalalgi, ainult selle vahega, et käsn vee enesest läbi ajab ja nii selles olevad peenolevused ja toiduained kinni püüab, kuna valaskala end veest läbi ajab ja oma lahtisesse suhu kõik püüab, mis talle suupärane.

Üldse võib kõike seda elu ja liikumist, mis akvaariumi veekogudes näeme ja selle järele ka meres oletame, õhu- laevandusega võrrelda. Ühed loomad liiguvad vees vabalt ja kiiresti kuhu ise tahavad, just nagu meie aja zepelinid ja aeroplaanid õhus; nad on varustatud tugevate mootorite, mil- leks on neile lihaksed, ja tüüridega. Teised jälle hõljuvad madalamal, sügavamal vees; veevool kannab neid kaasa kuhu tahab, ilma et nad ise oma tahtel saaksid sihti muuta. Nad on kui endisaja õhupallid, mida tuul ajas, kuhu tahtis. Pääle selle on veel põhjal asuvad kinnisloomad, kes üldse oma asupaika vahetada ei saa (korallid, käsnad j. t.).

Paljud tugevamad veeloomad, iseäranis kalad, elavad akvaariumis õige kaua; teiste, iseäranis alamaastmeliste meripõhja-loomade iga on aga sääl õige lühike. Seepärast peab lõpnute asemele tihti uusi muretsema. Alati ei ole see sugugi kerge. Püügiks tarvitatakse igasugu võrke ja mõrde, mis on punutud kõige jämedamast nõorist kuni kõige peenema siidlõngani. Paljud veeolevused, muu seas ka just eelmainitud klaaselajad, on aga nii õrnad, et nad vähematki puutumist välja ei kannata. Isegi mitte lainetust ja päikesepaistet! Tuulise ja päikesepaistelise ilmaga laskuvad nad sügavasse merepõhja. Neid muidugi võrkudega püüda ei või, siis muutuksid nad lihtsalt limatombuks, vaid pilvistel ja täiesti tuulevaikistel päevadel, kui nad alt põhjast veevooluga pinnale tõusevad, võetakse neid merest lihtsalt kapaga ettevaatlikult ühes veega välja ja viiakse akvaariumi. Sääraseid püügijuhuseid on aga harva.

Koralle püütakse järgmisel viisil: seatakse kaks tugevat palki risti ja mässitakse selle risti ümber tublisti vanu võrke ja nõori. Siis veetakse see riistapuu tugevate kõite otsas mööda merepõhja üle korallirahnude. Palkide raskus murrab haralised korallitüved põhjast lahti, nad mässuvad võrkudesse ja nõoridesse ning tõmmatakse nii pinnale. Nii püüavad Santa Lucia kalamehed Napoli lahest iga 3—5 aasta jooksul ligi 200 kilogrammi kalliskoralle välja, odavamaid sorte arvamata. Akvaariumi veekogudes ei ole korallide eluiga pikk, seepärast peab neid sääl tihti uuendama.

Napoli lahe vesi, mis kaugemal imestamapanevalt kaunis sinine, on rannas suurlinna ja sadama läheduse tõttu kaunis puhtusetu, seepärast pumbatakse see esiti akvaariumi keldris olevasse suure veekogumikku, lastakse settida ja alles säält pumbatakse vesi edasi akvaariumi veekogudesse. Ja et vesi sääl elavaile loomadele kaasa viiks palju õhku, surutakse veejuga, mis pumbatorus üsna peenikesteks osadeks lõhutakse, sinna hästi suure jõuga. See pumpamine kestab pea alati, ainult öösel peetakse mõni tund vahet. Lõbus on vaadata, kuidas kalad sissetungiva veejoa ümber laksu lüües sellega ühes tulnud värskest õhust mõnu tunnevad. Tähendab: puhas õhk on igalpool tarvilik, sest hingatakse isegi merepõhjas.

Seda kõike ja veel palju muud rohkemgi võime Napoli kuulsas akvaariumis õppida. Olemegi juba küllalt kaua sääl viibinud, aga enne, kui välja läheme, teeme veel kord ringkäigu kõigi veekogude eest läbi ja püüame endale hästi kõike meele jätta. Viimaks on ikkagi aeg välja minna, ja kuna me nüüd oleme olnud hulk aega poolpimedas jahedas ruumis, tundub päikese valguseküllus väljas esialgu otse pimestavana. Kuid pea harjume jälle armsakssaanud itaalia päikesega, mis sõna tõsisel mõttes meilt seni juba igapäev tublisti higi on välja pigistanud, istume suurepärasel Villa Nazionale pargis palmide all marmorpingile, vaatleme Vesuuvist tõusvat suitsusammast, silmamme üle lahe kaugelt paistvaid Capri saare viinamägedega kaetud kõrgeid kaljumägesid ning paljuid väikeseid itaalia laevu tüünel lahepinna.

Kuid ega kaua istuda aega ole! Palju on veel käia, palju vaja veel vaadata. Tee äärest ostame kehakinnituseks ja karastuseks terve kilo suurepäraseid mahlakaid viinamarju, mis maksab due lire cinquanta centesimi (veel kallis, kuid selle eest on nad hääd!), mis on meie rahas kõigest 50 senti, — ja siis edasi, edasi vanal ajaloolisel pinnal.

Aidake naerda!

Professorlik.

„Rõõmustab väga Teid näha. Kuidas Teie mehe käsi käib?“

„Ma polegi veel abielus, härra professor.“

„Nii, nii, armuline proua. Siis Teie mehel polegi veel naist.“

Ei tohi ju teisiti!

Ema: „Su õpetaja kaebas mulle, et sa koolis liig palju sosistavat. Miks sa seda teed?“

Minni: „Ta ei luba ju kõvasti kõnelda.“

Üsna õige seletus:

Frenoloog: „See kühm siin otsaesel on äkilise viha tundemärk.“

„Teil on õigus, härra doktor, see ongi tekkinud äkilisest vihast, sest eilses sõimuvalingus andis mu naine mulle luua-varrega siia tugeva hoobi.“

A j a v a i m.

Tädi jutustab lastele muinasjuttu väikesest vaesest tüdrukust, kellele metsaeit kingib isekeetja katlakese. Äkki katkestab väike Liisi jutulõnga, hüüdes: „Ma tean, kuidas see jutt lõpeb! Väike tüdruk, kellest sa jutustad, avas söögimaja ja sai kolerikkaks.“

Kirjutamata kiri.

Kui Dr. Parker, kuulus inglise jutlustaja, ühel pühapäeval tahab kantslisse astuda, annab kõster talle kirja, milles avamise järele leiab tüki paberit, millele kirjutatud üks sõna: „eesel“. Dr. Parker näitas paberitükki kogudusele ja lausus: „Olen sageli kirju saanud, mille alla saatja oli unustanud oma nime kirjutada. Siin on aga kentsakal kombel vaid kirjasaatja nimi, kuid kirja on ta unustanud kirjutamata.“

— —

Viletsasti valgustatud alevikutänaval pääseb vanaeideke hädavaevalt talle selga tormava jalgratta alt. Ärritatult hüüab ta jalgrattamehele rusikaid näidates:

„Teie, teie — —! Isegi tuld ei ole teil ees!“

„Teil taga ka mitte!“ kõlab vastus.

M õ i s t a t u s e d.

Karla annab mõistatusi. „Mis see on: hommikul sünnitada, lõuna ajal lõikan temaga ja õhtul istun ta pääl?“

Umberringi on kõik sügavas mõttes. Keegi ei mõista arvata.

„Üsna lihtne,“ ütleb lõpuks Karla: „leib, nuga ja tool.“

— — — —

Järgmine „Vikerkaare“ number ilmub uue kooliaasta alul.

Toimetus: J. Käis, J. Parijõgi, O. Luts, A. Oengo-Johanson, M. Nurmik, H. Valma, Th. Brandt. **Vastutav ja tegev toimetaja:** M. Nurmik. **Talitusjuht:** H. Valma. **Väljaandja:** „Töökool“. **Toimetus ja talitus:** Tallinna, V. Roosikrantsi 3. **Tellimishind:** aastas 2 kr. 50 s., poolaastas 1 kr. 25 s., üksiknr. 25 s. Tellimisi võtavad vastu kõik postiasutised.
